

Συνεργατική Δημιουργική Γραφή «Μια ιστορία ταξιδεύει...»

Χαρίκλεια Τερζητάνου

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων

Διεύθυνσης Π.Ε. Αν. Θεσσαλονίκης

terzitanou12@gmail.com

Περίληψη

Η Συνεργατική Δημιουργική Γραφή (ΣΔΓ) είναι μια πρακτική, που υλοποιείται από το 2007 στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Θεσσαλονίκης είτε ως αυτόνομο Πολιτιστικό Πρόγραμμα/Δίκτυο είτε ενταγμένη σε άλλα Προγράμματα ποικίλης θεματολογίας. Η οχταετή εφαρμογή της συνιστά μια έρευνα δράσης πέντε σταδίων για τη βελτίωση του περιεχομένου μιας σειράς Πολιτιστικών Προγραμμάτων ΣΔΓ: 1) «Το παραμύθι που ταξιδεύει», για την παραγωγή παραμυθιών από τάξεις διαφορετικών σχολείων και ο επανασχεδιασμός του, έπειτα από τις αδυναμίες που ανέδειξε η αξιολόγησή του με το μοντέλο CIPP του Stufflebeam σε όλα τα επίπεδα (2007-2010). 2) «Πώς ν' αγαπήσω το βιβλίο», για το συσχετισμό της ΣΔΓ με τη φιλιαναγνωσία και «Μια βαλίτσα ταξιδεύει», με εμπλουτισμένες τεχνικές και δράσεις από το χώρο της ζωγραφικής, έπειτα από την ανίχνευση σχετικών αναγκών εκπαιδευτικών και μαθητών (2010-2011). 3) «Μια ιστορία ταξιδεύει...», για το συγκερασμό των αποτελεσμάτων των προηγούμενων επιμέρους ερευνών σε ένα νέο Πρόγραμμα και τη συγγραφή ποικιλόμορφων πολυτροπικών κειμένων (2011-2013). 4) Τα Δίκτυα «Ένα βιβλίο επί σκηνής» και «Γνωρίζω τον τόπο μου μέσα από τη λογοτεχνία», για την επέκταση της ΣΔΓ εκτός σχολικής μονάδας και τη συσχέτισή της με νέα γνωστικά αντικείμενα (2013-2015). 5) Το Δίκτυο «Μια ιστορία ταξιδεύει...», για την επικαιροποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας όλων των προηγούμενων ετών και την ανίχνευση νέων παραγόντων αποτελεσματικότητας (2014-2015). Συνολικά συμμετείχαν πεντακόσιοι είκοσι επτά (527) εκπαιδευτικοί και επτά χιλιάδες τετρακόσιοι εξήντα (7460) μαθητές από εκατόν ογδόντα επτά (187) σχολεία. Τα κυριότερα συμπεράσματα καταδεικνύουν ότι: 1) Οι εκπαιδευτικοί προτιμούν τη γραμμική ΣΔΓ μονής κατεύθυνσης, κυρίως εντός τάξης/σχολείου. 2) Η ΣΔΓ καλλιεργεί ισχυρότερα κίνητρα δημιουργικής γραφής. 3) Η διαμόρφωση πρακτικά εφαρμόσιμων και αποτελεσματικών διδακτικών προτάσεων για την αλλαγή της στάσης των μαθητών/τριών απέναντι στη διαδικασία συγγραφής και για τη βελτίωση των παραγόμενων κειμένων ως προς τα δημιουργικά τους χαρακτηριστικά, είναι εφικτή στα πλαίσια της εκπαιδευτικής πράξης και ενισχύεται με τη ΣΔΓ.

Λέξεις-κλειδιά: δημιουργική γραφή, συγγραφή, φιλιαναγνωσία, δίκτυο, συνεργατική μάθηση, πολιτιστικά προγράμματα

1. Εισαγωγή

Ο όρος «Δημιουργική Γραφή» χρησιμοποιείται και νοηματοδοτείται με ποικίλους τρόπους (Κωτόπουλος, 2012). Κάποιοι τον ταυτίζουν άμεσα με τη λογοτεχνική παραγωγή και άλλοι τον αποσυνδέουν από αυτήν, συσχετίζοντάς τον με τη δημιουργική σύνθεση πρωτότυπων και ποικίλων κειμενικών ειδών (Ramet, 2004). Υπαίτιο αυτής της σύγχυσης αποτελεί το πρώτο συνθετικό του όρου, καθώς εμφανίζεται μια πολλαπλότητα απόψεων και ορισμών του στον επιστημονικό και ερευνητικό χώρο (Κωτόπουλος, 2012· Γρόσδος, 2014). Σε κάθε περίπτωση, η δημιουργική γραφή συσχετίζεται άμεσα με τη δημιουργικότητα. Στον χώρο της εκπαίδευσης εστιάζει κυρίως στην επινόηση, οργάνωση και καταγραφή ιδεών, αποδίδοντας στο παιδί το ρόλο του δημιουργού και «παραχωρεί» τις διαδικασίες, που αφορούν την επεξεργασία και την κοινοποίηση του κειμένου, στο μάθημα της διδασκαλίας της Γλώσσας (Γρόσδος, 2014). Ο εκπαιδευτικός¹ καλείται να εισάγει ποικίλα ερεθίσματα στην τάξη, ώστε οι μαθητές, μέσα από ελκυστικές και ευχάριστες διαδικασίες, που

¹ Εφεξής θα χρησιμοποιείται σε όλες τις αναφορές σε πρόσωπα μόνο το αρσενικό γένος, υποδηλώνοντας και το θηλυκό.

αποπνέουν την αίσθηση της περιέργειας, της περιπέτειας, του πειραματισμού και της φαντασίας (Καραγιάννης, 2010), να οδηγηθούν στην παραγωγή, τη δόμηση και την πρώτη καταγραφή νέων ιδεών ή προϋπαρχόντων, που συντίθενται σε νέο κείμενο. Σημαντική θέση στη διαδικασία αυτή κατέχει η ανάπτυξη ισχυρών εσωτερικών κινήτρων στα παιδιά για τη συγγραφή ενός ευρέως φάσματος δημιουργικών κειμένων, που πλημμυρίζουν από πρωτοτυπία και φαντασία.

Τα θέματα και το υλικό των Πολιτιστικών Προγραμμάτων (εφεξής Π.Π.), δημιουργούν ένα πρόσφορο τοπίο για την καλλιέργεια αυτών των κινήτρων. Στα σχολεία της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Θεσσαλονίκης (εφεξής ΔΠΕΑΘ) έχει αναπτυχθεί τα τελευταία οχτώ έτη μια προσπάθεια συγκερασμού των θεματικών περιοχών, από τις οποίες εκπαιδευτικοί και μαθητές αντλούν ερεθίσματα για τη συγγραφή ενός τελικού γραπτού ή πολυτροπικού κειμένου, μέσω του Π.Π. Συνεργατικής Δημιουργικής Γραφής (εφεξής ΣΔΓ) με το γενικότερο τίτλο «Μια ιστορία ταξιδεύει...». Το Πρόγραμμα έχει ως σκοπό τη χρήση ποικίλων τεχνικών και στρατηγικών παραγωγής ιδεών με παιγνιώδη χαρακτήρα για την ανάπτυξη της επινοητικότητας και φαντασίας των μαθητών, την ενεργοποίηση των πνευματικών, συναισθηματικών και ψυχικών τους δυνάμεων και την υιοθέτηση μιας θετικής στάσης απέναντι στη συγγραφική διαδικασία, ενώ ο συνεργατικός του χαρακτήρας στοχεύει στην καλλιέργεια επιπρόσθετων ισχυρών κινήτρων γραφής. Από το σχολικό έτος 2007-2008, που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε για πρώτη φορά με τον τίτλο «Το παραμύθι που ταξιδεύει» μέχρι και σήμερα, που υλοποιείται τόσο ως Π.Π. όσο και ως Περιφερειακό Δίκτυο της Κ. Μακεδονίας με τίτλο «Μια ιστορία ταξιδεύει...», συνιστά μια συνεχή έρευνα δράσης, αποτελούμενη από πέντε στάδια:

1. Π.Π. «Το παραμύθι που ταξιδεύει» (2007-2010)
2. Π.Π. «Πώς ν' αγαπήσω το βιβλίο» και «Μια βαλίτσα ταξιδεύει» (2010-2011)
3. Π.Π. «Μια ιστορία ταξιδεύει...» (2011-σήμερα)
4. Τοπικό Δίκτυο Φιλαναγνωσίας και Θεάτρου «Ένα βιβλίο επί σκηνής» (2013-2014) και Περιφερειακό Δίκτυο Φιλαναγνωσίας και Τοπικής Ιστορίας «Γνωρίζω τον τόπο μου μέσα από τη λογοτεχνία» (2013-2015)
5. Περιφερειακό Δίκτυο Δημιουργικής Γραφής «Μια ιστορία ταξιδεύει...» (2014-2015)

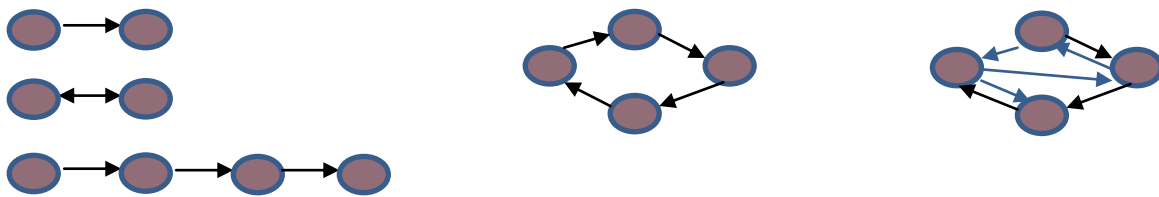
Οι έρευνες ακολούθησαν στο σύνολό τους μια ανοιχτή κυκλική διαδικασία (σχεδιασμός-δράση-παρατήρηση-αναστοχασμός-επανασχεδιασμός-δράση κλπ.) με την ενεργή εμπλοκή των εκπαιδευτικών ταυτόχρονα ως διδάσκοντες και ερευνητές. Συνεργαζόμενοι με τη συγγράφουσα, με άλλους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς του προγράμματος, καθώς και με άλλα μέλη της εκπαιδευτικής και ευρύτερης κοινότητας, όπως σχολικούς συμβούλους, συγγραφείς και καλλιτέχνες, καλούνταν να δοκιμάσουν τις προτεινόμενες δραστηριότητες του εκπαιδευτικού υλικού με συστηματική παρατήρηση και κριτικό στοχασμό, έχοντας τη δυνατότητα του επανασχεδιασμού και της αλλαγής των προτάσεων, όποτε και όπου το έκριναν πρόσφορο ή απαραίτητο. Οι εκπαιδευτικοί-ερευνητές δρούσαν και στοχάζονταν με σκοπό την κατανόηση, την αλλαγή και τη βελτίωση, προσπαθώντας να ερμηνεύσουν ό,τι συμβαίνει στην τάξη τους και αναπτύσσοντας εκπαιδευτικές θεωρίες, τις οποίες ξαναδοκίμαζαν, οδηγούμενοι στην κατάκτηση ενός νέου είδους γνώσης υπό συνεχή δοκιμή. Η κύρια ερευνήτρια, ως υπεύθυνη του σχεδιασμού, της παροχής υποστήριξης και ανατροφοδότησης, του συντονισμού των συνεργασιών, του ελέγχου της πορείας των εργασιών και της τήρησης των χρονοδιαγραμμάτων, λειτούργησε σε όλα τα στάδια ως διευκολυντής (facilitator) (Carr & Kemmis, 1997· Κατσαρού & Τσάφος, 2003· Kemmis & McTaggart, 1988).

3. Συνεργατική Δημιουργική Γραφή

Ένα από τα κύρια αποτελέσματα της οχτάχρονης ερευνητικής εφαρμογής του Π.Π. ΣΔΓ σε σχολεία της ΔΠΕΑΘ, αποτελεί ο θετικός ρόλος της ομαδικής συγγραφής ενός πρωτότυπου κειμένου στην ανάπτυξη ισχυρών κινήτρων: α) γραφής σε όλα τα παιδιά, β) υιοθέτησης νέων διδακτικών τεχνικών και συνεργασίας με άλλους εκπαιδευτικούς και με το οικογενειακό περιβάλλον και γ) παραγωγής δημιουργικών προϊόντων. Η συνεργατική φύση της παραγωγής, οργάνωσης και καταγραφής ιδεών, η ευθύνη συγγραφής ενός μόνο αποσπάσματος και όχι μιας ολοκληρωμένης ιστορίας και η αναμονή για την εξέλιξη της ιστορίας από το/τα συμβαλλόμενο/α μέρος/η και για το τελικό αποτέλεσμα, προσδιορίζονται ως οι βασικοί παράγοντες ανάπτυξης αυτών των κινήτρων.

Η διαδικασία της ομαδικής συγγραφής δεν είναι αυστηρώς προκαθορισμένη, αλλά παρέχει δυνατότητες επιλογής για διαφορετικούς τρόπους συνεργασίας. Ωστόσο, όπως απέδειξε η πρακτική εφαρμογή της, προϋποθέτει την ακολουθία και τήρηση συγκεκριμένων όρων, για την αποφυγή προβλημάτων και δυσλειτουργιών.

Μια ιστορία μπορεί να αποτελεί προϊόν ομαδικής συγγραφής, «ταξιδεύοντας» από παιδί σε παιδί, ομάδα σε ομάδα, τάξη σε τάξη, σχολείο σε σχολείο και παιδί σε γονιό. Το ταξίδι αυτό δύναται να έχει μία γραμμική, κυκλική ή συνθετική πορεία, που ολοκληρώνεται εφάπαξ ή που επαναλαμβάνεται με την ίδια ή με διαφορετική κατεύθυνση.

Εικόνα 1: Γραμμική, κυκλική και συνθετική πορεία δημιουργικής γραφής

Οι συνεργασίες, που δύναται να αναπτυχθούν μεταξύ δασκάλων και εκπαιδευτικών ειδικοτήτων (ξένων γλωσσών, εικαστικών, θεάτρου, μουσικής, φυσικής αγωγής και πληροφορικής), καθώς και μεταξύ σχολείου και οικογένειας, συνδράμουν στην ανάπτυξη μιας συνεργατικής κουλτούρας σε επίπεδο σχολικής μονάδας

Στη συνεργατική συγγραφή χρησιμοποιούνται όλες οι τεχνικές δημιουργικής γραφής (Τερζητάνου, 2015). Για τη διευκόλυνση επιλογής των κατάλληλων δράσεων του προσυγγραφικού σταδίου (Γρόσδος, 2014) και για την ομαλή διενέργεια και έκβαση της συγγραφικής διαδικασίας προκαθορίζονται πριν από την έναρξη:

- Το είδος της ιστορίας (παραμύθι, ποίημα, θεατρικό κείμενο, σενάριο ταινίας κλπ.)
- Το είδος των ερεθισμάτων και οι τεχνικές για παραγωγή ιδεών (έργα ζωγραφικής, ταινίες μικρού μήκους, άλλα λογοτεχνικά κείμενα ή αποσπάσματα κλπ.)
- Η ύπαρξη ή μη κάποιου περιορισμού (ιστορία μυθοπλασίας με στοιχεία τοπικής ιστορίας, σενάριο ταινίας με θέμα τη φιλία κλπ.)
- Ο τρόπος συγγραφής (εναλλάξ, γραμμικός, κυκλικός κλπ.)
- Η έκταση του κειμένου ανά συγγράφο/ομάδα (μία σελίδα Α4 χειρόγραφο, μία παράγραφος δέκα σειρών, τριακόσιες λέξεις κλπ.)
- Οι προδιαγραφές του κειμένου στον Η/Υ (γραμματοσειρά, στοίχιση, παράγραφος κλπ.)
- Η εικονογράφηση (υποχρεωτική ή μη, έκταση, ζωγραφική ή φωτογραφία κλπ.)
- Το χρονικό διάστημα συγγραφής/εικονογράφησης για κάθε άτομο/ομάδα (ένα δίωρο, μια εβδομάδα, το πολύ δέκα ημέρες κλπ.)
- Η δυνατότητα ή μη της προσθαφαίρεσης ηρώων

- Η δυνατότητα ή μη της αποστολής του κειμένου από το άτομο/την ομάδα, που το παραλαμβάνει, στο/στην προηγούμενο/η για αναθεώρηση/βελτίωση.

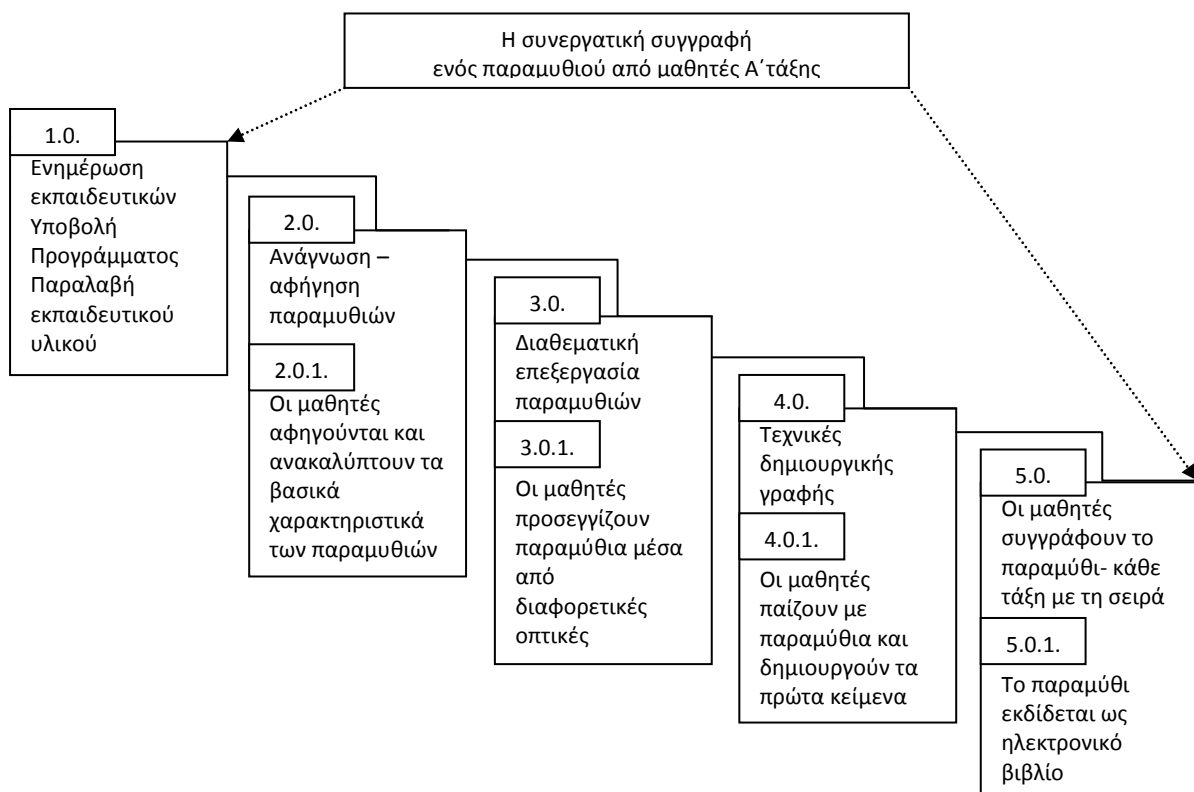
Για να μη μένουν ανενεργά/ές τα παιδιά/οι ομάδες/οι τάξεις κατά τη διάρκεια συγγραφής του αποσπάσματος από άλλο παιδί/άλλη ομάδα/άλλη τάξη, μπορούν να ξεκινήσουν πολλές ιστορίες ταυτόχρονα.

4. Τα στάδια του Πολιτιστικού προγράμματος «Μια ιστορία ταξιδεύει...»

4.1. Η αρχή του ταξιδιού με όχημα τα παραμύθια

Ένα από τα αγαπημένα θέματα των εκπαιδευτικών της ΔΠΕΑΘ για την υλοποίηση Π.Π. το διάστημα 2004-2007, ήταν το παραμύθι. Βάσει αυτής της διαπίστωσης, η συγγράφουσα εστίασε στη διοργάνωση σχετικών επιμορφωτικών δραστηριοτήτων και στην επιμέλεια έντυπου υποστηρικτικού υλικού. Το καλοκαίρι του 2007, με αφορμή μία συνεργατική δράση συγγραφής παραμυθιού, που συντόνισε η Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων (εφεξής ΥΠΘ) της Διεύθυνσης Π.Ε. Β' Αθηνών, Ελένη Κατσούφη, σχεδίασε ένα νέο Π.Π. για την Α' τάξη, με θέμα «Το παραμύθι που ταξιδεύει» (Διάγραμμα 1), το οποίο είχε ως σκοπό το ξεκλείδωμα των μυστικών της μυθοπλασίας των λαϊκών παραμυθιών για τη συνεργατική συγγραφή ενός νέου παραμυθιού από τμήματα Α' τάξης. Συμμετείχαν στο σύνολο έντεκα (11) εκπαιδευτικοί και εκατόν πενήντα πέντε (155) μαθητές εννέα (9) τμημάτων Α' τάξης οχτώ (8) δημοτικών σχολείων (εφεξής ΔΣ).

Διάγραμμα 1: Τα στάδια του Π.Π. «Το παραμύθι που ταξιδεύει»

Το Πρόγραμμα υλοποιήθηκε στα πλαίσια της Ευέλικτης Ζώνης, της Γλώσσας και της Αισθητικής Αγωγής και είχε διάρκεια τρεις έως έξι μήνες, ανάλογα με τις ώρες, που διέθετε εβδομαδιαία το κάθε τμήμα. Το υποστηρικτικό υλικό, που έλαβαν οι εκπαιδευτικοί, περιλάμβανε κλασικά και παραδοσιακά παραμύθια και παραλλαγές, οδηγό για τεχνικές

ανάγνωσης, αφήγησης και δραματοποίησης, δραστηριότητες διαθεματικού περιεχομένου και προτάσεις δημιουργικής γραφής από το χώρο της γλωσσικής παιδείας. Το είδος και η κατεύθυνση της συνεργατικής συγγραφής ήταν προκαθορισμένα: τα τμήματα θα ακολουθούσαν μια γραμμική μονής κατεύθυνσης συνεργασία, με προκαθορισμένη σειρά.

Το κύριο αποτέλεσμα της εφαρμογής του Π.Π. ήταν η μη ολοκλήρωση της συγγραφής του παραμυθιού. Η αξιολόγησή του με το διοικητικοκεντρικό μοντέλο αξιολόγησης CIPP του Stufflebeam (Γραμματικόπουλος, 2006· Stufflebeam & Shinkfield, 2007), ως προς το πλαίσιο, τις εισροές, τη διαδικασία και τα αποτελέσματά του, ανέδειξε ουσιαστικές αδυναμίες σε όλα τα επίπεδα (Πίνακας 1) και οδήγησε στη λήψη απόφασης για: α) τον επανασχεδιασμό του, β) μία εκ νέου ετήσια εφαρμογή του και γ) επαναξιολόγησή του για τελική λήψη απόφασης σχετικά με τη συνέχισή του.

Πίνακας 1: Αρνητικά αποτελέσματα αξιολόγησης Π.Π. «Το παραμύθι που ταξιδεύει»

<p>Πλαίσιο:</p> <ul style="list-style-type: none">
▪ Απαιτούνταν στοχευόμενη ανάλυση αναγκών των εκπαιδευτικών πριν από το σχεδιασμό του Π.Π.
▪ Στο σχεδιασμό δε λήφθηκαν υπόψη σύγχρονες επιστημονικές θεωρήσεις. Δόθηκε περισσότερη έμφαση στην παραγωγή και δομή του γραπτού λόγου (υποχρεωτική τελικού προϊόντος), σε βάρος της ανάπτυξης κινήτρων για παραγωγή ιδεών.
▪ Ο βαθμός επάρκειας της διάγνωσης εμποδίων και περιορισμών ήταν μικρός. <p>Εισροές</p> <ul style="list-style-type: none">
▪ Απαιτούνταν βιωματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. <p>Διαδικασία:</p> <ul style="list-style-type: none">
▪ Οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποίησαν αυτούσιες τις δράσεις του εκπαιδευτικού υλικού.
▪ Τα στάδια ήταν αυστηρά προκαθορισμένα και περιόριζαν την αυτενέργεια των εκπαιδευτικών, που κλήθηκαν να τα ακολουθήσουν ως είχαν.
▪ Η ενεργητική συμμετοχή όλων των μαθητών δεν επιτεύχθηκε στο στάδιο της συγγραφής, λόγω έλλειψης εσωτερικών κινήτρων.
▪ Η προβλεπόμενη χρονική διάρκεια ήταν δεσμευτική, αγχωτική και ανεπαρκής.
▪ Ο χρόνος για τη συγγραφή σε κάποιες περιπτώσεις ήταν πιεστικός.
▪ Η υποχρεωτική συγγραφή δημιούργησε άγχος στους/στις εκπαιδευτικούς. <p>Αποτέλεσμα:</p> <ul style="list-style-type: none">
▪ Η ομαδική συγγραφή δεν ολοκληρώθηκε.
--

Το Π.Π. επανασχεδιάστηκε για το επόμενο σχολικό έτος (2008-2009), έπειτα από ανίχνευση των αναγκών σαράντα (40) δασκάλων και νηπιαγωγών με τη χρήση ερωτηματολογίου. Η υλοποίηση ενός Προγράμματος για τη δημιουργική επεξεργασία παραμυθιών και την προαιρετική συγγραφή ενός πρωτότυπου καταγράφηκε από το σύνολο σχεδόν των εκπαιδευτικών ως πιο ελκυστική, σε σχέση με την ανάληψη ενός Προγράμματος ΣΔΓ, όπως «Το παραμύθι που ταξιδεύει», με κύριο στόχο την ομαδική συγγραφή. Λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις των εκπαιδευτικών, το Πρόγραμμα ενσωματώθηκε ως ένα επιμέρους προαιρετικό στάδιο ενός Π.Π. για όλες τις τάξεις, με ευρύτερο θέμα τα παραμύθια. Στο υλικό δόθηκε έμφαση στη διαθεματική προσέγγιση των παραμυθιών και στην παράθεση τεχνικών και δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των μαθητών, ενώ παράλληλα τέθηκε ως προαιρετική η παραγωγή ενός ολοκληρωμένου τελικού προϊόντος. Οι εκπαιδευτικοί έλαβαν σχετική βιωματική επιμόρφωση και κλήθηκαν να αποφασίσουν οι ίδιοι ως προς τη χρονική διάρκεια του Π.Π., καθώς και το είδος της ομαδικής συγγραφής, σε περίπτωση που αποφάσιζαν να ασχοληθούν με αυτό το στάδιο. Η αξιολόγηση το επόμενο έτος κατέδειξε ότι από τις είκοσι τρεις (23) εμπλεκόμενες τάξεις², δέκα εννιά (19) Α' και Β' τάξεις πραγματοποίησαν και απόλαυσαν το συγγραφικό ταξίδι

² Συμμετείχαν 26 εκπαιδευτικοί και 503 μαθητές 13 τμημάτων Α' τάξης, 7 τμημάτων Β' τάξης, 1 τμήματος Γ' τάξης, 1 τμήματος Δ' τάξης, και 1 τμήματος Ε' τάξης από 17 δημοτικά σχολεία.

τους, αποκόμισαν πολλά οφέλη από αυτό και το ολοκλήρωσαν με ιδιαίτερη ικανοποίηση και χωρίς άγχος. Επιπρόσθετα, οι εκπαιδευτικοί των τάξεων αυτών, εκτός από τις προτεινόμενες δραστηριότητες, επινόησαν νέες ιδιαίτερα ευφάνταστες και δημιουργικές, ενώ δήλωσαν, ότι απέκτησαν αυτοπεποίθηση για την υιοθέτηση νέων διδακτικών τεχνικών δημιουργικής γραφής. Αξιοσημείωτο είναι, ότι σχεδόν όλα τα παραμύθια ταξίδεψαν συνεργατικά μέσα στην τάξη και ελάχιστα εκτός σχολείου. Βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας, αυτό έγινε λόγω: α) ευκολίας, β) έλλειψης χρόνου και γ) φόβου της κριτικής άλλων συναδέλφων, καθώς δοκιμαζόταν για πρώτη φορά μία νέα παιδαγωγική πρακτική μέσα στην τάξη.

4.2. Η συνέχεια του ταξιδιού μέσα από τη φιλιαναγνωσία και τα εικαστικά

Οι δραστηριότητες για την παραγωγή ιδεών, την ανέγερση συναισθημάτων και την αποτύπωση αυτών επί χάρτου, που περιλαμβάνονταν στο Πρόγραμμα μέχρι το καλοκαίρι του 2010, αντλούσαν ερεθίσματα και στοιχεία κυρίως από το μάθημα της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας, όπως παιχνίδια με λέξεις-φράσεις, αφηγηματικά κείμενα, ιστορίες μυθοπλασίας, ποιήματα, παραμύθια κ.ά. Ο προσανατολισμός αυτός επιλέχτηκε κατόπιν διερεύνησης των προτιμήσεων των εκπαιδευτικών, από την οποία προέκυψε μία επιφυλακτικότητα απέναντι στη χρήση διαφορετικών ερεθισμάτων ΣΔΓ, όπως έργων ζωγραφικής, μουσικής, φωτογραφιών και κινηματογραφικών ταινιών, αναγνωρίζοντας την ανεπάρκειά τους για τη διδακτική αξιοποίηση αυτών. Επειδή, όμως, ο χώρος των τεχνών παρέχει ένα ευρύ πλαίσιο με ισχυρά ερεθίσματα και πολλές ευκαιρίες για τη δημιουργική κινητοποίηση των μαθητών, αποφασίστηκε η προώθηση σχετικών προγραμμάτων για τη σταδιακή εισαγωγή αυτών στην εκπαιδευτική πράξη. Τη διετία 2008-2010 σχεδιάστηκε από τη συγγράφουσα υλικό για έντεκα Π.Π. τεχνών³: ένα (1) για τη φωτογραφία, επτά (7) για την προσέγγιση έργων ζωγραφικής, ένα (1) για τον κινηματογράφο και ένα (1) για τη διαπραγμάτευση του θέματος «ζώα» μέσα από την οπτική του πολιτισμού και των τεχνών.

Έπειτα από την εισαγωγική αυτή ενασχόληση των εκπαιδευτικών με τις επιμέρους τέχνες, το ταξίδι του Π.Π. της ΣΔΓ ακολούθησε το σχολικό έτος 2010-2011 δύο δρόμους. Αρχικά, εντάχθηκε ως επιμέρους θεματική στο Π.Π. φιλιαναγνωσίας με θέμα «Πώς ν' αγαπήσω το βιβλίο;», που σχεδιάστηκε από τη συγγράφουσα το 2008 και έπειτα από τη διετή πιλοτική του εφαρμογή σε δύο εκπαιδευτικές περιφέρειες της Ανατολικής Θεσσαλονίκης, έλαβε την τελική του μορφή το 2010 (Τερζητάνου, 2014α). Πολλές από τις προτεινόμενες παιγνιώδεις δραστηριότητες, που εμπειρείχε το εκπαιδευτικό του υλικό, για «πριν» και «μετά» την ανάγνωση βιβλίων, αποτελούσαν ταυτόχρονα δράσεις για τη δημιουργία κινήτρων δημιουργικής γραφής. Ως εκ τούτου, οι διδακτικές προτάσεις για ατομική και ομαδική συγγραφή δεν αποτέλεσαν ξεχωριστό στάδιο του Προγράμματος, αλλά συνυφάνθηκαν σε όλα τα στάδιά του και εμπλουτίστηκαν με πηγές και πρακτικές από το χώρο των τεχνών. Η έρευνα δράσης, που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια εφαρμογής του Π.Π. φιλιαναγνωσίας⁴ ανέδειξε μεταξύ άλλων, ότι οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, που άπτονταν περισσότερο του γλωσσικού μαθήματος (παραμύθια, μύθοι, λογοτεχνικά κείμενα) παρέμεναν οι δημοφιλέστερες για τους εκπαιδευτικούς, ενώ ακολουθούσαν σε σειρά προτεραιότητας οι σχετικές με έργα ζωγραφικής, με οπτικοακουστικά παράγωγα και με ήχους/μουσική. Την ίδια σειρά ακολούθησαν και οι δραστηριότητες, που επινόησαν οι εκπαιδευτικοί. Μόνο ένα 23% δημιούργησε νέες

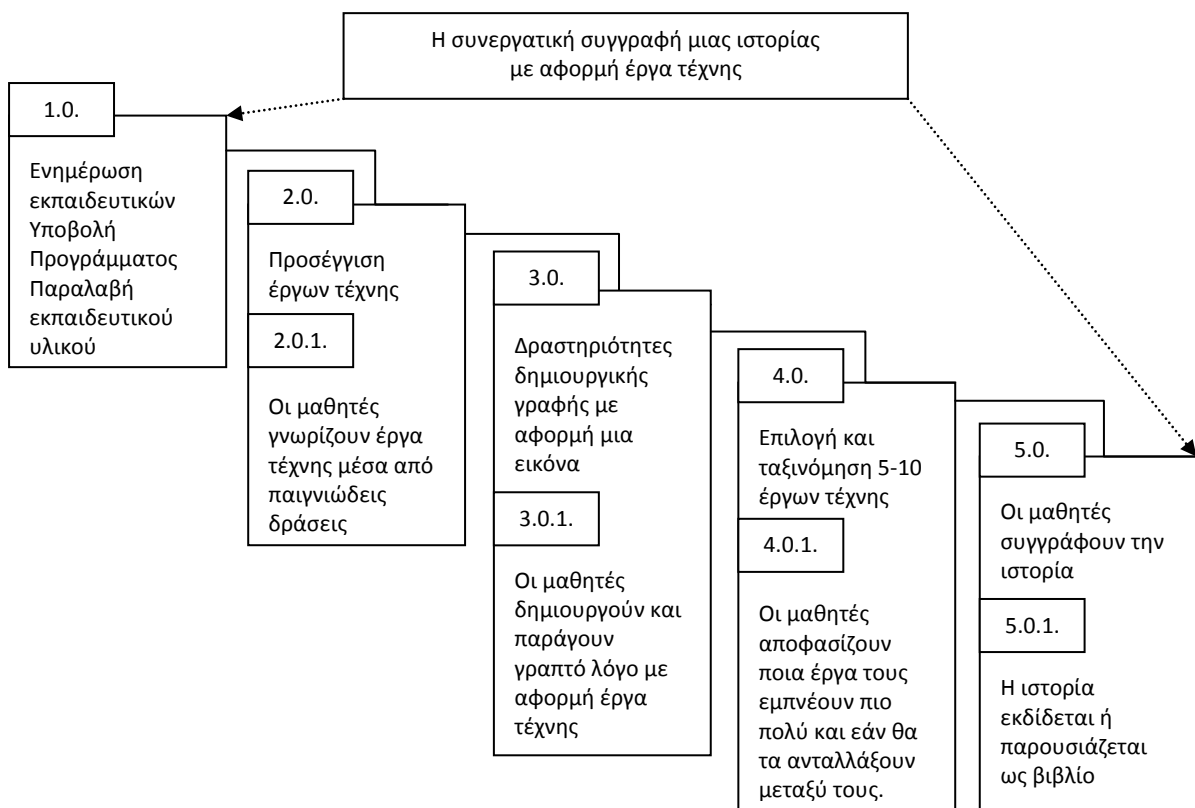
³ Το υλικό όλων των προγραμμάτων διατίθεται σε έντυπη ή ψηφιακή μορφή από το Γραφείο Σχολικών Δραστηριοτήτων της ΔΠΕΑΘ. Μέρος του υλικού αναρτάται σταδιακά στην ιστοσελίδα «Σχολείο και Πολιτισμός» (<http://cultureedu.gr>) στη σχετική με τον τίτλο του κάθε Π.Π. θεματική.

⁴ Δείγμα: 74 εκπαιδευτικοί και 1592 μαθητές από 79 τμήματα Α'-ΣΤ' τάξης 35 δημοτικών σχολείων.

δραστηριότητες από το χώρο των τεχνών διαπιστώνοντας, παράλληλα, ότι αυτές συνδέονταν με την παραγωγή πιο ευφάνταστων κειμένων.

Ο δεύτερος δρόμος του Π.Π. ήταν ως ανεξάρτητο πρόγραμμα ΣΔΓ με τίτλο «Μια βαλίτσα ταξιδεύει...» (Διάγραμμα 2), εμπνευσμένο από μια ιστορία μυθολογίας του 4^{ου} Νηπιαγωγείου και βου Δημοτικού Σχολείου Κηφισιάς, που πραγματοποιήθηκε με την υποστήριξη της Υπεύθυνης Πολιτιστικών Θεμάτων Β' Αθήνας, Ελένης Κατσούφη. Σκοπός του Π.Π. ήταν να γνωρίσουν οι μαθητές έργα επώνυμων ζωγράφων μέσα από δραστηριότητες δημιουργικής προσέγγισης και να παράγουν μια ιστορία μυθολογίας ταξιδεύοντας «με» και «μέσα» από επιλεγμένα έργα. Ο περιορισμός, που τέθηκε στο Πρόγραμμα, ήταν η υποχρεωτική έναρξη της ιστορίας βάσει του έργου «Κόκκινη βαλίτσα» του Τσόκλη.

Διάγραμμα 2: Τα στάδια του Π.Π. «Μια βαλίτσα ταξιδεύει»

Στο Πρόγραμμα προτείνονταν τρεις τρόποι ΣΔΓ σε συνάρτηση με τον τρόπο χρήσης των έργων ζωγραφικής:

- Προεπιλογή έργου/ων από κάθε συγγραφική ομάδα και συγγραφή/συνέχιση της ιστορίας με αφορμή αυτό/ά.
- Προεπιλογή έργου/ων από την προηγούμενη συγγραφική ομάδα και αποστολή αυτού/ών στην επόμενη, για τη συνέχιση της ιστορίας με αφορμή αυτό/ά.
- Επιλογή έργου/ων βάσει της εξέλιξης της ιστορίας – χρήση των έργων ως εικονογράφηση της ιστορίας.

Το Π.Π. επιλέχθηκε προς υλοποίηση μόνο από ένα τμήμα ενός Πειραματικού Σχολείου, ωστόσο, με τη λήξη του σχολικού έτους 2010-2011, διαπιστώθηκε από τον ετήσιο απολογισμό των Π.Π., ότι η συγγραφική πρόταση με αφορμή έργα τέχνης, εντάχθηκε ως διαδικασία σε εβδομήντα τέσσερα (74) Π.Π. ποικίλων ανεξάρτητων θεμάτων. Η αξιολόγηση αυτών κατέδειξε μεταξύ άλλων, ότι προτιμήθηκαν οι δύο πρώτοι προαναφερόμενοι τρόποι

χρήσης των εικαστικών έργων, καθώς, όπως δήλωσαν οι εκπαιδευτικοί, η εικονογράφηση ιστοριών ήταν δράση, που ήδη χρησιμοποιούσαν. Επιπρόσθετα, τα τμήματα, που χρησιμοποίησαν και τους δύο τρόπους, εντόπισαν μεγαλύτερη πρόκληση στο δεύτερο και τον συνέδεσαν με την παραγωγή ακόμη πιο δημιουργικών ιδεών και κειμένων. Στο σύνολό τους, εκπαιδευτικοί και μαθητές, αναγνώρισαν ότι αναπτύχθηκαν ισχυρά κίνητρα για συγγραφή, ενώ εκπλάγηκαν από την απόλαυση, που αποκόμισαν από την υλοποίηση των σχετικών δράσεων και τα εξαιρετικά πρωτότυπα τελικά κείμενα.

4.3. Το ταξίδι με συνεργασία εκπαιδευτικών και σχολικών μονάδων

Η διαπίστωση, που προέκυψε από τις επιμέρους έρευνες και αξιολογήσεις (2007-2011), ότι οι εκπαιδευτικοί προτιμούσαν στην πλειοψηφία τους να εκπονήσουν δράσεις ΣΔΓ μέσα στην τάξη στα πλαίσια κάποιου Π.Π. ανεξάρτητης θεματολογίας, αντί να αναλάβουν ένα Π.Π. αυτόνομο με θέμα τη ΣΔΓ και να συνεργαστούν με άλλους εκπαιδευτικούς, συντέλεσε στη λήψη απόφασης για τη δημιουργία του Π.Π. «Μια ιστορία ταξιδεύει...». Το Πρόγραμμα συνέπτυξε τους στόχους και συγκέντρωσε στο περιεχόμενό του το υλικό και τις προτεινόμενες δράσεις όλων τα προαναφερθέντων Π.Π., τροποποιημένες και βελτιωμένες βάσει της αξιολόγησης έκαστου και εμπλουτισμένες με τις νέες προτάσεις δραστηριοτήτων που επινόησαν οι εκπαιδευτικοί, παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα παραγωγής περισσότερων κειμενικών ειδών, όπως κόμικς, κινηματογραφικά σενάρια, ραδιοφωνικά σκριπτ, διαφημιστικά κείμενα και φωτοϊστορίες. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν κίνητρα συνεργασίας δασκάλων, αρχικά της Ε' και ΣΤ' τάξης και αργότερα των υπολοίπων, με εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων, καθώς και συνεργασίας διαφορετικών σχολικών μονάδων. Τρία ενδεικτικά παραδείγματα με αφορμή το βιβλίο του Σάκη Σερέφα «Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου...»⁵, (Σερέφας, 2008), είναι τα ακόλουθα:

1. Ταξιδεύοντας από σχολείο σε σχολείο: Ο στόχος ήταν η δημιουργία και εικονογράφηση μιας ιστορίας μυθοπλασίας και γνώσεων, που θα ακολουθούσε την παραλιακή διαδρομή από τη Μηχανιώνα μέχρι τη Νέα Παραλία. Συμμετείχαν οχτώ (8) εκπαιδευτικοί και εκατόν εβδομήντα ένας (171) μαθητές από επτά (7) τμήματα ΣΤ' τάξης και ένα (1) Ε' τάξης οχτώ (8) ΔΣ, οι οποίοι, έπειτα από: α) την επεξεργασία του βιβλίου, β) μια δίωρη επιμόρφωση στην τάξη τους από τον ίδιο το συγγραφέα και την ΥΠΘ, γ) την υλοποίηση μιας σειράς δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής και δ) τη διεξαγωγή έρευνας για τα μνημεία του τόπου τους, ακολούθησαν μια ευθύγραμμη, μονής κατεύθυνσης συνεργατική συγγραφή και δημιούργησαν το βιβλίο «Θαλασσοπεριπέτειες» (Τερζητάνου, 2012β).

2. Συνεργασία με εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων: Το σχολικό έτος 2013-2014 ιδρύθηκε το Τοπικό Δίκτυο Φιλανθρωπίας και Θεάτρου «Ένα βιβλίο επί σκηνής» (Τερζητάνου, 2014β) για Ε' και ΣΤ' τάξεις ΔΣ. Σκοπός του Δικτύου ήταν η συνεργατική γραφή θεατρικών κειμένων ως συνέχεια της θεατρικής διασκευής του βιβλίου «Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου...» (Σερέφας, 2010) και η δραματοποίηση αυτών. Από τη σχετική έρευνα δράσης, εξήχθησαν, μεταξύ άλλων, τα παρακάτω πολύτιμα για τη συνέχεια του προγράμματος, συμπεράσματα:

---

⁵ Το βιβλίο συγκαταλέγεται στα βιβλία γνώσεων παιδικής λογοτεχνίας και βραβεύτηκε το 2009 με το Κρατικό Βραβείο Παιδικού Βιβλίου Γνώσεων. Ο συγγραφέας οδηγεί τους μικρούς αναγνώστες σε μια ξενάγηση της Θεσσαλονίκης «αφ' υψηλού». Με τη συντροφιά ενός δεινόσαυρου και του μικρού του φίλου, του Γιαννάκη, τα παιδιά περιπλανώνται στη Θεσσαλονίκη του σήμερα, πραγματοποιώντας επτά στάσεις σε παλιά και νεότερα μνημεία της Θεσσαλονίκης και ανακαλύπτουν την ιστορική συνέχεια αλλά και την πολυφυλετική διάσταση της πόλης.

- Το Δίκτυο ευνόησε την ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ δασκάλων κι εκπαιδευτικών ειδικοτήτων για τον καταμερισμό της εργασίας, την ανταλλαγή απόψεων, την από κοινού αντιμετώπιση προβλημάτων και τη συνδημιουργία ενός θεατρικού κειμένου.
- Το 50% των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών δεν είχαν καμία προηγούμενη εμπειρία σε προγράμματα φιλαναγνωσίας, δημιουργικής γραφής, θεάτρου. Η αρχική δηλωθείσα ανασφάλεια μετατράπηκε μέσα από την αποφασιστικότητά τους, τη δημιουργική αξιοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού, την ανελλιπή συμμετοχή τους στις επιμορφωτικές συναντήσεις, την υποστηρικτική συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς και την επίτευξη των αναμενόμενων αποτελεσμάτων στην τάξη, σε σταδιακά αυξανόμενη αυτοπεποίθηση.
- Η δημιουργία μιας θεατρικής παράστασης λειτούργησε ως ισχυρό κίνητρο για τη συγγραφή ενός πρωτότυπου θεατρικού κειμένου.
- Η προσέγγιση της τοπικής ιστορίας μέσα από τις διαδικασίες του προγράμματος, προσδιορίστηκε ως μια πολύ ευχάριστη και δημιουργική διαδικασία, με αποτέλεσμα οι μαθητές να «φέρνουν» στην τάξη πληροφορίες για τοποθεσίες, μνημεία, θρύλους και παραδόσεις για τη συγγραφή μιας ακόμη ιστορίας.

3. Ανατροφοδότηση μέσα από συναντήσεις και δημιουργία ιστότοπου: Ιδρύθηκε, έπειτα από πρόταση της συγγράφουσας, το διετές Περιφερειακό Δίκτυο «Γνωρίζω τον τόπο μου μέσα από τη λογοτεχνία», σκοπός του οποίου ήταν, το πρώτο έτος, η γνωριμία με συγγραφείς του τόπου (χωριό, πόλη, νομός, περιφέρεια) και το δεύτερο έτος, η γνωριμία με τον τόπο μέσα από λογοτεχνικά κείμενα, με επιμέρους στόχο και τα δύο έτη, τη συνεργατική συγγραφή κειμένων για κάποιον τόπο. Συμμετείχαν εκατόν ενενήντα πέντε (195) εκπαιδευτικοί από εκατόν εξήντα πέντε (165) τμήματα Β'-ΣΤ' τάξεων εξήντα τεσσάρων (64) ΔΣ των Νομών Θεσσαλονίκης Κιλκίς, Πέλλας, Πιερίας και Χαλκιδικής, οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα της ανταλλαγής απόψεων και δράσεων μέσα από συναντήσεις (δια ζώσης και εξ' αποστάσεως με τηλεδιάσκεψη) και μέσα από το σχετικό ιστότοπο (Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κ. Μακεδονίας, 2015). Αξίζει να σημειωθεί, ότι από την τελική επισκόπηση της προαιρετικής συγγραφής κειμένων, το πρώτο έτος προέκυψε ότι το 47% των τμημάτων συνέγραψαν ομαδικές ιστορίες μυθοπλασίας με αφορμή τα βιβλία που επεξεργάστηκαν, ενώ το δεύτερο έτος, το 80% των τμημάτων οδηγήθηκαν στη ΣΔΓ ποιημάτων, το 37% κειμένων μυθοπλασίας και το 45% κειμένων γνώσεων για τον τόπο τους.

Τα παράγωγα όλων των προαναφερόμενων Προγραμμάτων, που αποστάλθηκαν σε ψηφιακή μορφή στη Διεύθυνση ή στην Περιφέρεια Εκπαίδευσης, καθώς και ο απολογισμός αυτών, αναρτήθηκαν στις αντίστοιχες ιστοσελίδες (ΔΠΕΑΘ, 2015α; 2015β· Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κ. Μακεδονίας, 2015). Η αποστολή του υλικού και η παρουσίαση των δράσεων ήταν προαιρετική και αποτέλεσε δείκτη της έρευνας. Αποδείχτηκε ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό των εκπαιδευτικών (11%) προχώρουσε στην κοινοποίηση των αποτελεσμάτων στη Διεύθυνση Εκπαίδευσης, σε αντίθεση με την κοινοποίηση αυτών σε επίπεδο σχολικής μονάδας ή κεντρικών εκδηλώσεων, που το ποσοστό άγγιζε το 75%. Αντιθέτως, οι εβδομήντα τέσσερις (74) εκπαιδευτικοί, που υλοποίησαν το χρονικό διάστημα 2011-2015 τα Π.Π. «Παρέα με ένα ραδιόφωνο» και «Ελάτε να μας ακούσετε», τα οποία αφορούσαν στη συνεργατική συγγραφή ραδιοφωνικού σκριπτ, οδηγήθηκαν σε ποσοστό 96% στην παρουσίαση μιας ωριαίας ανά τμήμα εκπομπής στο Δημοτικό Ραδιόφωνο Θεσσαλονίκης, από το οποίο ένα 15% επέλεξε να συμμετέχει και στο European School Radio. Εξάιρεση αποτέλεσε και το Δίκτυο Φιλαναγνωσίας και Θεάτρου, στο οποίο αποστάλθηκαν όλα τα κείμενα, που συγγράφηκαν και δραματοποιήθηκαν. Τα

αποτελέσματα αυτά συνηγόρησαν στην ύπαρξη μιας θετικής συσχέτισης του παραγόμενου κειμενικού είδους με τη διάθεση των εκπαιδευτικών δημοσιοποίησης αυτού στην ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα.

4.4. Η εξέλιξη του ταξιδιού

Τα συνολικά συμπεράσματα των επιμέρους ερευνών και αξιολογήσεων των Προγραμμάτων και Δικτύων από το 2007 έως και το 2015, οδήγησαν στην πρόταση της συγγράφουσας για ίδρυση του Περιφερειακού Δικτύου Δημιουργικής Γραφής «Μια ιστορία ταξιδεύει...» (Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κ. Μακεδονίας, 2014) για ΔΣ, με στόχο την επέκταση του προγράμματος και την επικαιροποίηση των έως τότε πορισμάτων των επιμέρους ερευνών. Σκοπός του Δικτύου ήταν η συνεργασία τμημάτων σχολείων διαφορετικών εκπαιδευτικών περιφερειών για την από κοινού δημιουργία μιας ιστορίας μυθοπλασίας. Για την οργάνωση και την υποστήριξη του Δικτύου συνεργάστηκαν ο Προϊστάμενος Επιστημονικής και Παιδαγωγικής Καθοδήγησης Π.Ε. Κ. Μακεδονίας, τέσσερις (4) Σχολικοί Σύμβουλοι ισάριθμων περιφερειών και δύο (2) Υπεύθυνοι Σχολικών Δραστηριοτήτων. Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί συνεργάστηκαν σε ζευγάρια και τριάδες μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας και ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και συναποφάσιζαν για το «ερέθισμα» για τη δημιουργία της ιστορίας (βιβλία, μύθοι, τοπικά στοιχεία, έργα ζωγραφικής, φωτογραφίες κλπ.) και για τις κοινές δραστηριότητες προετοιμασίας σχετικά με το «πώς», «πότε» και «για πόσο χρόνο» θα ταξιδέψει η ιστορία. Με τη λήξη του Δικτύου εκδόθηκε συλλογικός τόμος (Γρόσδος κ.ά., 2015), ο οποίος περιλαμβάνει

- την περιγραφή του Δικτύου (σκοπός, στόχοι, στάδια υλοποίησης, αποτελέσματα),
- δείγμα των δράσεων, που εκπόνησαν οι εκπαιδευτικοί αρχικά στην τάξη τους, στα πλαίσια μιας παιδαγωγικής και δημιουργικής προσέγγισης και επεξεργασίας ποικίλων κειμενικών ειδών ή/και έργων τέχνης για την παραγωγή γραπτού λόγου και
- τις συνεργατικές δραστηριότητες, που σχεδίασαν από κοινού τα συνεργαζόμενα τμήματα και τα τελικά κείμενα, που δημιούργησαν.

Το Δίκτυο συνέστησε μια ετήσια έρευνα δράσης, καθώς, όπως και τα προηγούμενα Π.Π. και Δίκτυα, ήταν ένας τρόπος εξέτασης συγκεκριμένης πρακτικής, με στόχο την εξέταση της εφαρμογής και αποτελεσματικότητας, για τη λήψη απόφασης βελτίωσης (McNiff, 1995).

Διάγνωση αναγκών: Η εμπλοκή των εκπαιδευτικών είχε ως σημείο εκκίνησης βιωμένες ανάγκες και προβλήματα των μαθητών/τριών τους μέσα στη σχολική αίθουσα σχετικά με τη δημιουργική γραφή. Οι εκπαιδευτικοί στερούνταν κινήτρων για συνεργασία με εκπαιδευτικούς διαφορετικών σχολικών μονάδων.

Δείγμα: Εξήντα οχτώ (68) εκπαιδευτικοί και χίλιοι εκατόν τριάντα (1130) μαθητές από εξήντα τμήματα είκοσι πέντε (25) δημοτικών σχολείων τεσσάρων εκπαιδευτικών περιφερειών (2ης Ν. Θεσσαλονίκης, 5ης Ν. Πέλλας, 3ης Ν. Σερρών και 1ης Ν. Φλώρινας).

Διευκολυντές και Κριτικοί Φίλοι: Τα μέλη της συντονιστικής ομάδας λειτούργησαν ως ερευνητές, σύμβουλοι, συντονιστές, εμπυχωτές και ελεγκτές. Κύριοι επιμορφωτές και επιμελητές του υποστηρικτικού υλικού ήταν η συγγράφουσα και ο Σχολικός Σύμβουλος Ν. Πέλλας, Σταύρος Γρόσδος.

Γενικός σκοπός: Η υλοποίηση δραστηριοτήτων συνεργατικής δημιουργικής γραφής σε δημοτικά σχολεία, για την ανάπτυξη ισχυρότερων κινήτρων γραφής στους μαθητές και τη διαμόρφωση πρακτικά εφαρμόσιμων και αποτελεσματικών διδακτικών προτάσεων.

Κύρια ερευνητικά ερωτήματα: 1) Μπορεί και με ποιους τρόπους να αλλάξει η στάση των μαθητών/τριών απέναντι στη διαδικασία της συγγραφής κειμένων; 2) Υπάρχουν τρόποι

βελτίωσης των κειμένων που παράγουν οι μαθητές/τριες ως προς τα δημιουργικά τους χαρακτηριστικά; 3) Η συνεργασία με άλλα τμήματα συντελεί στην ανάπτυξη επιπρόσθετων κινήτρων ή αντικινήτρων για δημιουργική γραφή;

Μεθοδολογία συλλογής δεδομένων: Πολυμεθοδική προσέγγιση με συλλογή δεδομένων από το σύνολο των εμπλεκόμενων και διασταύρωση εμπειριών ή πληροφοριών από διαφορετικές πηγές και οπτικές (τριγωνοποίηση) για τη διασφάλιση της εγκυρότητας και αξιοπιστίας της έρευνας.

Εργαλεία έρευνας: 1) Λόγω του μεγάλου εύρους της παρέμβασης, επιλέχθηκε η μέθοδος της μη συμμετοχικής παρατήρησης με περιορισμένο βαθμό συμμετοχής του παρατηρητή. Τα υπό παρατήρηση τμήματα διδασκαλίας επιλέχθηκαν τυχαία και θεωρήθηκαν ως “πρότυπα δόμησης” για την κατασκευή της ερευνώμενης “πραγματικότητας”. 2) Ημιδομημένη συνέντευξη σε εκπαιδευτικούς τυχαίας επιλογής. 3) Ερωτηματολόγια με ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου (κλίμακα Likert). 4) Ως μεθοδολογικό εργαλείο ερμηνείας των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου

Χαρακτηριστικά της έρευνας: 1) Συμμετοχικότητα: Οι εκπαιδευτικοί συμμετείχαν ενεργά στον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής, στην υλοποίηση της διδασκαλίας και στην αξιολόγηση των παρεμβάσεων. 2) Λειτουργικότητα: Η διδακτική πρόταση ήταν άμεσα εφαρμόσιμη. 3) Ευελιξία και προσαρμοστικότητα: Οι εκπαιδευτικοί είχαν τη δυνατότητα αλλαγών τόσο στο περιεχόμενο όσο και στο διδακτικό υλικό και τις δράσεις. 4) Συνεργατικότητα: Συνεργασία ερευνητών-εκπαιδευτικών και εκπαιδευτικών μεταξύ τους, με συζητήσεις, ανταλλαγή ιδεών, διατύπωση απόψεων και εναλλακτικών λύσεων. 5) Αυτοαξιολόγηση: Οι εκπαιδευτικοί σε όλα τα στάδια της παρέμβασης ενθαρρύνθηκαν να αξιολογούν τις δράσεις (διαμορφωτική και τελική αξιολόγηση).

Πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης έρευνας: 1) Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο φυσικό χώρο εργασίας των εκπαιδευτικών, μέσα στη σχολική αίθουσα (με τη συγκεκριμένη υλικοτεχνική υποδομή που διαθέτουν). 2) Η εθελοντική εμπλοκή των ίδιων των εκπαιδευτικών στην ερευνητική διαδικασία εγγυήθηκε μια αυθεντικότερη ανάλυση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. 3) Υπήρξε παραγωγή εκπαιδευτικής θεωρίας, με την αντιμετώπιση πρακτικών εκπαιδευτικών θεμάτων και, ταυτόχρονα, λειτούργησε ως μία επιμορφωτική διαδικασία για τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν. 4) Η έρευνα πρόσφερε στους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να αναπτύξουν τις ιδιαίτερες κλίσεις τους, τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους και να συνειδητοποιήσουν το ρόλο τους στην εκπαιδευτική διαδικασία και τις στάσεις τους απέναντι σε αυτήν.

Αποτελέσματα: Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί θεωρούν σε ποσοστό 96,7% ότι πέτυχαν «Πολύ» και «Πάρα πολύ» ο σκοπός και οι στόχοι του προγράμματος και η συνεργασία με τα τμήματα των σχολείων και σε ποσοστό 93,4% ότι ήταν «Πολύ» και «Πάρα πολύ» θετικός ο βαθμός ανταπόκρισης των μαθητών στο πρόγραμμα. Στην πλειοψηφία τους υπήρξαν απόλυτα θετικές οι απόψεις εκπαιδευτικών σχετικά με τη χρησιμότητα του εκπαιδευτικού υλικού και των επιμορφωτικών συναντήσεων και στο σύνολό τους, εκπαιδευτικοί και μαθητές, αντιμετώπισαν ελάχιστες δυσκολίες και αποκόμισαν πολλαπλά οφέλη.

5. Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της έρευνας επικαιροποίησαν τα ευρήματα των ερευνών των προηγούμενων ετών για τη ΣΔΓ, ενώ, παράλληλα, έδειξαν να συμπορεύονται με τις σύγχρονες θεωρήσεις για τη στάση εκπαιδευτικών και μαθητών απέναντι στη δημιουργική γραφή και τη συνεργατική μάθηση, προσθέτοντας και κάποια νέα επιμέρους στοιχεία:

- Η συνεργατική φύση της παραγωγής, οργάνωσης και καταγραφής ιδεών, η ευθύνη συγγραφής ενός μόνο αποσπάσματος και όχι μιας ολοκληρωμένης ιστορίας και η αναμονή για την εξέλιξη της ιστορίας από το/τα συμβαλλόμενο/α μέρος/η συντελούν στην ανάπτυξη ισχυρότερων κινήτρων δημιουργικής γραφής και οδηγούν στην παραγωγή κειμένων, περισσότερο θετικών ως προς την οργάνωσή τους.
- Το είδος της συνεργατικής γραφής, που προτιμάται από τους εκπαιδευτικούς, κυρίως για εξοικονόμηση χρόνου, είναι η γραμμική συνεργατική γραφή, πρωτίστως μονής και δευτερευόντως διπλής κατεύθυνσης.
- Η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στην υιοθέτηση νέων διδακτικών πρακτικών είναι θετική, όταν υποστηρίζονται κατάλληλα με υλικό και επιμορφωτικές συναντήσεις και όταν τους δίνονται κίνητρα για επαγγελματική ανάπτυξη.
- Η στάση των παιδιών απέναντι στη διαδικασία της συγγραφής κειμένων μπορεί να αλλάξει, με ισχυρά ποικιλόμορφα ερεθίσματα, που δημιουργούν εσωτερικά κίνητρα για συγγραφή.
- Υπάρχουν τρόποι βελτίωσης των κειμένων που παράγουν οι μαθητές ως προς τα δημιουργικά τους χαρακτηριστικά, κυρίως με τη χρήση παιγνιωδών δραστηριοτήτων, που εμπερικλείουν βιώματα των μαθητών και εμπλέκουν όλες τις αισθήσεις.
- Η συνεργασία τμημάτων διαφορετικών σχολικών μονάδων, ακόμη και όταν εμπεριέχει δυσκολίες, οδηγεί στην ανάπτυξη επιπρόσθετων κινήτρων για δημιουργία.

Η ερευνητική μελέτη διευρύνεται το τρέχον σχολικό έτος στα πλαίσια: α) του δεύτερου έτους λειτουργίας του Περιφερειακού Δικτύου Δημιουργικής Γραφής β) του Τοπικού Δικτύου Αγγλικών και Γαλλικών με τίτλο «Ένα σακί με παραμύθια» και γ) του Περιφερειακού Δικτύου Γερμανικών, Εικαστικών και Θεάτρου με τίτλο «Δημιουργικοί εκπαιδευτικοί και μαθητές χτίζουν συνεργατικά γέφυρες επικοινωνίας» (ΔΠΕΑΘ, 2015γ).

6. Ευχαριστίες

Εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες πρωτίστως σε όλους τους εκπαιδευτικούς και μαθητές για την άψογη συνεργασία, τη μαζική συμμετοχή τους σε όλες τις δράσεις, για όσα αποκόμισα από τις διαπροσωπικές μας επαφές και για όσα διδάχτηκα από τις ευφάνταστες εργασίες τους. Ευχαριστώ τα στελέχη της εκπαίδευσης, τους διοικητικούς υπαλλήλους του Γραφείου Σχολικών Δραστηριοτήτων της ΔΠΕΑΘ, τους Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων, τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους εκπαιδευτικούς/πολιτιστικούς φορείς, τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες, που συμπαραστάθηκαν στο έργο το δικό μου και των σχολείων. Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνω: α) στον Προϊστάμενο Επιστημονικής και Παιδαγωγικής Καθοδήγησης ΠΕ Κ. Μακεδονίας, Νικόλαο Ακριτίδη, στους Περιφερειακούς Διευθυντές Εκπαίδευσης Κ. Μακεδονίας Θ. Καρτσιώτη, Γ. Καρατάσιο και Π. Ανανιάδη και στους Διευθυντές Εκπαίδευσης Σ. Παπουτσή και Α. Πολυζωΐδη, για την αποδοχή και την υποστήριξη όλων των προτάσεων, που τους κατέθετα, β) στις Σχολικές Συμβούλους Σ. Βαϊραμίδου και Αικ. Σουσαμίδου, που ενέκριναν και υποστήριξαν την πιλοτική εφαρμογή των προαναφερόμενων Π.Π., γ) στους/στις Σχολικούς Συμβούλους Α. Τσιβά, Όλγα Μούσιου-Μυλωνά και στον Υπεύθυνο Σχολικών Δραστηριοτήτων Ν. Σερρών Ι. Πούλιο για τη συνεργασία στο Περιφερειακό Δίκτυο Δημιουργικής Γραφής, δ) στο συγγραφέα Σάκη Σερέφα, για την υποστήριξη που παρείχε μέσω του συγγραφικού και επιμορφωτικού του έργου και κυρίως γ) στο Σχολικό Σύμβουλο, Σ. Γρόσδο, στο πρόσωπο του οποίου βρήκα έναν πολύτιμο συνοδοιπόρο στο ταξίδι της δημιουργικής γραφής, καθώς όχι μόνο συμπαραστάθηκε στις ανησυχίες και στα σχέδιά μου, αλλά μου άνοιξε νέους ορίζοντες με την άνευ όρων παροχή πολύτιμων γνώσεων.

Βιβλιογραφία

- Carr, W. & Kemmis, S. (1986). *Becoming Critical: Education, Knowledge and Action Research*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <https://enotez.files.wordpress.com/2011/09/becoming-critical.pdf>
- Γραμματικόπουλος, Β. (2006). Εκπαιδευτική Αξιολόγηση: Μοντέλα Αξιολόγησης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. *Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό*, 4(2), 237-246.
- Γρόσδος, Σ. (2014). *Δημιουργικότητα και Δημιουργική Γραφή στην Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Γρόσδος, Σ., Μούσιου, Ό., Πούλιος, Ι., Σουσαμίδου, Α., Τερζητάνου, Χ., Τσιβάς, Α. (επ.) (2015). *Μια ιστορία ταξιδεύει. Δραστηριότητες δημιουργικής γραφής*. Θεσσαλονίκη: Περιφερειακό Δίκτυο Δημιουργικής Γραφής της Περιφερειακής Διεύθυνσης Π.Ε. & Δ.Ε. Κεντρικής Μακεδονίας.
- Διεύθυνση Π.Ε. Αν. Θεσσαλονίκης (2015α). Πολιτιστικά Θέματα: Απολογισμοί 2010-2015. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://tinyurl.com/zb83bbv>.
- Διεύθυνση Π.Ε. Αν. Θεσσαλονίκης (2015β). Πολιτιστικά Θέματα: Εργασίες σχολείων. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://tinyurl.com/nfp7hrn>.
- Διεύθυνση Π.Ε. Αν. Θεσσαλονίκης (2015γ). Δίκτυα Πολιτιστικών Θεμάτων. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://tinyurl.com/zo8fhpz>.
- Καραγιάννης, Σ. (2010). *Η Δημιουργική Γραφή ως Καινοτόμος Δράση στο Σχολείο: όψεις μιας Παιδαγωγικής Εμπειρίας*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://tinyurl.com/jn69gwa>.
- Κατσαρού, Ε. & Τσάφος, Β. (2003): *Από την έρευνα στη διδασκαλία: Η εκπαιδευτική έρευνα δράσης*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Kemmis, S. & McTaggart, R. (1998). *The Action Research Planner*. Victoria: Deakin University.
- Κωτόπουλος, Τ. (2012). *Η «νομιμοποίηση» της δημιουργικής γραφής*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/03-kotopoulos.pdf>.
- McNiff, J. (2010). *Action Research for Professional Development: Concise advice for new and experienced action researchers*. Dorset: September Books.
- Παιδικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (2009). Έλληνες ζωγράφοι – Πορτρέτα. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://tinyurl.com/zgiky7c>.
- Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κ. Μακεδονίας (2013). *Περιφερειακό Δίκτυο Φιλαναγνωσίας Κ. Μακεδονίας*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://kmaked.pde.sch.gr/site/index.php/2014-08-29-07-32-55>
- Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κ. Μακεδονίας (2014). *Περιφερειακό Δίκτυο Δημιουργικής Γραφής*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από http://perdikdimgrakenmak.blogspot.gr/p/blog-page_77.html.
- Ramet, A. (2004). *Creative Writing*. Oxford: How to Books Ltd.
- Σερέφας, Σ. (2008). *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σερέφας, Σ. (2008). *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου (θεατρική διασκευή)*. Αθήνα: Πατάκης
- Stufflebeam, D. L., & Shinkfield, A. J. (2007). *Evaluation theory, models, & applications*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Τερζητάνου, Χ. (2012α). *Δημιουργική Γραφή*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από http://cultureedu.gr/images/dimiourgiki_grafi/dimiourgiki_grafi_terzitanou.pdf.

- Τερζητάνου, Χ. (επ.) (2012β). *Θαλασσοπεριπέτειες*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://dipe-a.thess.sch.gr/news/anakoin/2012/Book.swf>.
- Τερζητάνου, Χ. (2014α). *Πώς ν' αγαπήσω το βιβλίο*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από http://cultureedu.gr/images/filanagnosia/pos_na_agapiso_to_biblio.pdf.
- Τερζητάνου, Χ. (2014β). *Τοπικό Δίκτυο Εκπαίδευσης στη Φιλαναγνωσία και το Θέατρο 2013-2014*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://tinyurl.com/zo8fhpz>.
- Τερζητάνου, Χ. (2015). *Απολογισμοί*, Ανακτήθηκε στις 28/2/2016 από <http://tinyurl.com/zb83bbv>.